

COMUNICARE ȘI COMUNIUNE. FUNCTIA DIDACTICĂ ȘI SACRAMENTALĂ A PREDICII

Preot dr. Marius Ioana

Abstract: Interpersonal communication supposes a dialogue system of information and symbols transmitted and intercepted on a verbal and nonverbal basis. Communion implies a rise towards a spiritual comprehension according to which communication with our fellow creatures is achieved by joint participation in the communion life of the Holy Trinity. We can regain spiritual authority by referring to God and holy precepts and then return in the world and preach the holy word.

Keywords: communication, communion, sermon, didactic function, sacramental function

Biserica, Trupul lui Hristos, adună credincioșii în care se extinde puterea trupului pnevmatizat al lui Hristos¹ prin Sfintele Taine, și îi conduce spre mântuire. Cuvântul, ca Ipostas fundamental, se extinde prin trupul Său în unanimitate pentru a o răscumpăra și a o sfinți, ca început al învierii. Iar Biserica este condusă de Hristos (Ef 5,23), care săvârșește lucrarea de mântuire prin cele trei slujiri sau demnități ale Sale. Părintele Stăniloae va spune despre Hristos că: „El este Învățătorul în sensul suprem prin Însăși Persoana Sa, pentru că din Însăși Persoana Sa decurge Învățătura Sa, care arată drumul adevărat al omului spre eternitatea desăvârșită a existenței.”² Cum cele trei demnități ale lui Hristos nu pot fi separate, la fel nici predica nu poate fi înțeleasă în afara Sfintei Liturghii. De aceea, cuvântul sau învățătura de credință nu poate avea numai o funcție didactică, ci și una sacramentală. Spre deosebire de alte învățături, cuvintele predicate poartă o energie ireductibilă la puterile firești ale cuvântului, deoarece își au izvorul în adâncul Dumnezeirii.³ În Sfânta Liturghie, Cuvântul lui Hristos este vestit prin Sfânta Evanghelie, interpretat prin rostirea preotului care vorbește în numele Sfintei Treimi, dar este și ascultat

¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, EIBMO, București 2010, p. 203.

² Ibidem p. 120.

³ Pr. Dumitru Belu, *Curs de Omiletică. Momente din istoria predicii. Teoria predicii*, Editura Andreiană, Sibiu, 2012, p. 377.

de cei cu care se identifică Hristos, de mădularele Bisericii, care primesc „viață veșnică și nu vor pieri în veac” (In 10, 27-28). Predica îi adună la Hristos pe oamenii risipiți din ordinea lor primordială pentru a le arăta sensul existenței și pentru a-i orienta spre desăvârșire. Numai aceia vor aduce rod, cei care aud Cuvântul și-l înțeleg (Mt 13,2). Dar cum poate cineva să înțeleagă fără a fi călăuzit? (FA 8,31). Și cum oare se poate transmite Cuvântul Revelat fără a ține seama de raportul dintre comunicare și comuniune în Biserică și în lume?

Odată cu aprofundarea științelor sociale, specialiștii au căutat să alcătuiască mai multe modele de comunicare interumană ținând seama atât de particularitățile subiecților sistemului de comunicare, cât și de influențele care pot afecta informația sau răspunsul interlocutorilor. Cu toate că abordările sunt diverse, fiind observate și propuse mai multe seturi de reguli și principii, o comunicare eficientă se realizează respectând cel puțin trei funcții ale comunicării cu ceilalți:

- înțelegere și cunoaștere de sine și a celorlalți;
- dezvoltarea unor relaționări consistente cu ceilalți;
- influență și persuasiune a comunicării în sensul în care influențăm sau suntem influențați.⁴

Aceste aprecieri însă nu sunt suficiente pentru realizarea comuniunii prin comunicare. Este nevoie de o înălțare spre o înțelegere duhovnicească potrivit căreia comunicarea cu semenii noștri se înfăptuiește prin participarea comună la viața de comuniune a Sfintei Treimi, prin bogăția energiilor care ne comunică tuturor acea viață de comuniune, în natura noastră comună subzistentă în mai multe ipostasuri.⁵ Modelul treimic este modelul comuniunii între oameni, natura umană având ca bază a subzistenței ei pe Dumnezeu. „Ceea ce îl face pe om să se mențină ca o persoană nemuritoare și profundă, spune părintele Stăniloae, este spiritul divin care întărește spiritul lui.”⁶

Omul creat după chipul Logosului tinde spre realizarea comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii săi, transfigurând lumea printr-o înțelegere superioară a rațiunilor iradiate din Persoana Cuvântului.

Din pricina înstrăinării omului de Dumnezeu și de sine, capacitatea de comunicare și comuniune este slăbită. Individualizarea și egocentrismul îl rătăcesc pe omul contemporan, paralizându-i capacitatea de comuniune cu oricare dintre elementele creației. Această alienare îi provoacă crize sufletești și îl predispune la o risipire fără sens a propriilor forțe psiho-fizice. Dezechilibrul și suferința oamenilor pot fi remediate prin (re)descoperirea vocației de comuniune și a umanității lor autentice, create după chipul lui Dumnezeu.

Comunicarea interumană presupune un sistem dialogic de informații și simboluri transmise și receptate verbal și non-verbal. Cea mai des întâlnită

⁴ Ion-Ovidiu Pânișoară, *Comunicare eficientă*, Editura Polirom, Iași, 2008, p.40.

⁵ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, vol. 1, p. 422.

⁶ *Ibidem*, p.425.

este comunicarea verbală, însă și ea este însoțită de comunicarea non-verbală, care o completează prin mimică și gestică pentru a transmite sentimente și atitudini. Deși comunicarea verbală este întrebuințată mai mult, s-a stabilit că din întreg sistemul de comunicare, canalul verbal utilizează 35% din totalul comunicării, restul de 65% reprezentând comunicarea non-verbală.⁷ Procentele estimate sunt relevante în momentul în care se presupune că factorii de perturbare a mesajului transmis au valori minime. Prin urmare, un mesaj verbal, bine structurat și organizat, poate transmite până la 35% din informația ce urmează a fi preluată de receptor, restul procentelor fiind cuprinse în ceea ce se poate numi variabile ale comunicării non-verbale.

Experiența părinților Patericului ne demonstrează cât de importante sunt ambele forme de comunicare, verbală și non-verbală. Întâlnim părinți duhovnicești care rostesc apoftegme ucenicilor (comunicare verbală), iar aceste cuvinte sunt întărite de viața duhovnicească a părinților respectivi (comunicare non-verbală). Există și un exemplu în care mai mulți învățăcei au mers la avva pentru un cuvânt de folos. Toți au pus întrebări, numai unul nu a întrebat nimic. Nedumerit, avva l-a întrebat: cum de nu întrebi nimic? Ucenicul a răspuns: îmi este suficient să te privesc. În această situație, comunicarea non-verbală primează asupra comunicării verbale. Rămânând la experiența părinților pustnici, sunt prezentate apoftegme în care mesajul este mai mult unul sugerat decât unul clar. În această situație, specialiștii în comunicare consideră că este vorba de o altă formă de comunicare și anume metacomunicare. Nici această formă de comunicare nu este completă, dar este întrebuințată în anumite situații, când se dorește să se accentueze înțelesul din spatele cuvintelor⁸ sau când se urmărește rezolvarea unor probleme particulare ale unei persoane dintr-un grup.

Ca o concluzie la cele prezentate, putem afirma că a cunoaște toate aceste tehnici de comunicare nu înseamnă a comunica perfect. Sunt numeroase variabile în cadrul sistemului de comunicare, care țin fie de persoana emițătorului, fie de persoana receptorului, fie de forma și felul în care mesajul este alcătuit, transmis și receptat. Însă, a nu cunoaște aceste forme expuse de cercetarea recentă și a nu ține seama de acești factori reprezintă un mare risc.

Pentru a sublinia importanța predicii rostite în cadrul cultului creștin, precum și cu alte prilejuri, s-au alcătuit două chestionare care au fost completate, fără a fi semnate, de un număr de 15 preoți, aflați la cursurile de perfecționare organizate de Mitropolia Banatului, în colaborare cu Facultatea de Litere, Istorie și Teologie din Timișoara. Acești părinți cursanți provin din trei eparhii ale Mitropoliei Banatului, sunt preoți tineri având între doi și șase ani de experiență pastorală. Majoritatea sunt slujitori în parohii rurale, sunt căsătoriți

⁷ Ion-Ovidiu Pănișoară, *op. cit.*, p.89.

⁸ *Ibidem*, p.101.

și sunt absolvenți de studii de licență și master, având vârsta cuprinsă între 25 și 35 de ani.

CHESTIONAR I

Cu ce ocazii predicați în parohie?

Folosiți inspirația de moment sau alcătuiți un plan de predică?

Vorbiți liber, folosiți o sursă de inspirație sau citiți predica în fața credincioșilor?

Ce tematică preferați să abordați în predică: exegetică, dogmatică, liturgică, istorică, patristică, predică tematică sau pareneză?

Timpul de pregătire al unei predici este de.....

Care este numărul aproximativ al ascultătorilor?

Reușiți să spuneți în predică tot ce vă propuneți?

Din experiența acumulată, considerați că ar trebui predicat mai puțin, cu prudență, încât să nu abuzăm de răbdarea credincioșilor sau dimpotrivă, trebuie vorbit mai mult?

Sursele de inspirație sau izvoarele utilizate la alcătuirea cuvântării sunt:

Vă propuneți să predicați un anumit timp sau încercați să lămuriți tot ce vă propuneți? Cât durează, în medie, o predică?

Uneori simțiți nevoia de a fi ajutat de un preot în anumite situații sau considerați că problemele misionare cu care vă confrunțați în parohie nu sunt speciale și le puteți rezolva?

Din experiența acumulată, care sunt destinatarii „țintă” ai cuvântărilor: credincioșii care vin în mod obișnuit, cei care vin rar sau cei care nu vin deloc? Argumentați!

Sunteți ajutat să alcătuiți o predică sau o redactați singur?

În redactarea predicii folosiți și izvoare necreștine sau nereligioase? În ce fel?

Sunt și alți preoți invitați să predice în parohie? Cu ce ocazii?

Care considerați că sunt mijloacele de comunicare prin care puteți să influențați comunitatea pe care o păstoriți? Scrise, Video, Audio, Predică? Argumentați!

Cu ce ocazii discutați problemele parohiei cu credincioșii? Încercați să lămuriți aceste probleme prin predică?

În ce moment al Sfintei Liturghii predicați?

Se întâmplă să vă simțiți deranjat uneori de neatenția și zgomotul produs de unii ascultători? Ce ați făcut pentru a îndrepta situația?

În timp ce predicați, cei mai mulți credincioși stau în picioare, sau caută un scaun pentru a se așeza?

Vi s-au făcut, de credincioși, apropiați, familie, aprecieri pozitive sau negative în legătură cu predica sau subiectul discutat?

V-a cerut cineva să predicați după un subiect anume?

În ce constă succesul misionar al predicii dumneavoastră?

Colaboratorii preotului, crâsnicul, cântărețul, coriștii sunt atenți la predică?

Considerați că toți cei de față aud și înțeleg ce predicați?

Ce apreciați că s-ar putea îmbunătăți în privința predicilor pe care le rostiți?

CHESTIONAR II

Participați la deschiderea noului an școlar și predicați cu această ocazie?

Profesorul de religie vă este cunoscut sau în fiecare an școlar predă religie o altă persoană?

Cu ce ocazie în timpul anului vizitați școala din parohie?

Câți copii participă aproximativ la biserică în duminici și sărbătorile de peste an?

Copiii vin din proprie inițiativă sau sunt obligați de dascăli, părinți și bunici?

Profesorul de religie participă la rugăciunile din parohie?

Cât timp alocați pregătirii personale pentru rostirea unei cateheze?

Catehezele pentru elevi sunt rostite în Biserică sau în școală?

Vă confrunțați cu abandonul școlar?

Pe raza parohiei sunt elevi cu care să puteți organiza un cerc catehetic?

Spovediți elevii școlii de pe raza parohiei? De la ce vârstă?

Ați fost solicitat de profesorul de religie să participați la activitățile școlare sau extrașcolare? În ce fel?

Cunoașteți părinții elevilor, sau aceștia nu participă la viața bisericii?

Predați la școala de pe raza parohiei ținând seama de programa școlară în vigoare sau preferați întâlniri de dialog cu elevii?

Care considerați că sunt problemele speciale ale elevilor din școala de pe raza parohiei?

Ce activități extrașcolare ați putea recomanda unui profesor de religie?

Vă simțiți respins de anumite cadre didactice din școală? Care este motivul?

Elevii școlii și dascălii vă recunosc demnitatea preoțească? Vă salută, vă apreciază sau vă resping, vă ocolesc, vă ignoră?

Care sunt temele și întrebările frecvente ale elevilor pe care îi păstoriți?

Părinții sau rudele elevilor vă cer sprijinul pentru îndreptarea celor mici?

Pe lângă participarea la sfintele slujbe, elevii parohiei sunt implicați și în următoarele proiecte:

Cunoașteți elevi din parohie fugiți de acasă?

Prin ce modalități, parohia pe care o păstoriți îi sprijină pe elevi?

Aveți cunoștință de elevi minori abandonați de părinți sau încredințați rudelor sau altor persoane spre creștere?

Elevii de azi vor fi părinții credincioși de mâine. Ce considerați că ar trebui împlinit pentru a sprijinii buna creștere și evlavia tinerilor din parohie?

Primul chestionar urmărește să identifice ocaziile în care preotul predică, felul în care rostește predica, timpul alocat pregătirii predicii, izvoarele utilizate, timpul optim de pregătire a predicii, precum și felul în care predica respectivă este receptată de credincioși.

Al doilea chestionar este alcătuit pentru a analiza raportul dintre parohie și școală, dintre preot și profesorul de religie din școala de pe raza parohiei, precum și felul în care elevii orelor de religie participă la activitățile bisericești din parohie. De asemenea, se va examina relația preotului din parohie cu profesorul de religie, precum și cu ceilalți dascăli ai școlii, ocaziile folosite de preot pentru a interacționa cu elevii și cu dascălii școlii, proiectele comune, raportul dintre parohie, școală și părinți, problemele speciale ale elevilor, precum și recomandări și observații pentru îmbunătățirea situației existente.

Răspunsurile sunt în general previzibile, în sensul în care condițiile de slujire sunt grele, din pricina numărului mic de credincioși care participă la slujbă, precum și din cauze care țin de lipsa de educație și de dorința de implicare a parohienilor. Totuși, sunt unele indicii care motivează o atentă cercetare și evaluare a situației predicii în parohie. Referitor la ocaziile în care se predică, doi dintre respondenți spun că predică dacă de față este „un număr minim de oameni”, iar altul „dacă la slujbă participă mai mult de trei credincioși”. Cei mai mulți preoți se pregătesc pentru predică după un plan bine alcătuit, cu câteva excepții, a unora care vorbesc potrivit inspirației de moment. Timpul alocat pentru pregătire variază între câteva minute și câteva zile înainte de predică. Majoritatea preoților predică după momentul în care se împărtășesc, cu câteva excepții în care un preot predică după Sfânta Evanghelie, iar doi predică la sfârșitul Liturghiei. Izvoarele folosite sunt cărțile de predici, Sf. Scriptură, la care se adaugă internetul și mai puțin se utilizează referințe din lecturile personale. Un singur respondent utilizează exclusiv internetul, iar un alt preot se inspiră din emisiuni religioase. Timpul de pregătire a predicii este cuprins între 10 minute și mai rar, 30 de minute, „deoarece atenția oamenilor este înlocuită cu nepăsarea”, va răspunde cineva. De asemenea, în privința izvoarelor întrebunțate pentru redactarea predicii, majoritatea celor care au răspuns apreciază că nu trebuie folosite și nici nu folosesc izvoare necreștine sau nereligioase. Un respondent folosește uneori „la pilde, izvoare necreștine”, iar altul „pentru comparație folosește și alte izvoare.”

Problemele evidente apar în momentul receptării predicii de credincioși. Aproape toți predicatorii au fost deranjați în timpul predicii. Mijloacele prin care au fost atenționați credincioșii sunt diverse. Cineva răspunde: „m-am oprit și le-am atras atenția”, sau „le-am atras atenția”. Altcineva scrie: „când

sunt deranjat, opresc câteva secunde predica”, sau, în situația unei predici la Taina Botezului, spune un părinte: „dacă copilul este plângăcios și neliniștit, nu mai predic”. Aceste bariere de comunicare survin deși majoritatea ascultătorilor sunt așezați pe scaunele din biserică și dispun de condiții optime pentru a asculta predica. Îngrijorătoare este însă situația în care nici colaboratorii preotului nu sunt atenți la predică. În timpul predicii, părăsesc biserica pentru a „ieși la o țigară”. Tristă este și împrejurarea în care nimeni din parohie, nici măcar cei apropiați, nu par interesați de o temă despre care preotul ar trebui să vorbească. Nimeni nu a întrebat și nu a cerut părintelui răspunsuri la o temă de interes general. Îmbucurător este însă faptul că familia preotului este alături de el, cu sfaturi și îndrumări care pot îmbunătăți pastorația prin predică. Pentru îmbunătățirea comunicării prin predică, s-a propus o formulare limpede a ideilor exprimate, încât credincioșii să înțeleagă ceea ce se predică, precum și folosirea unor sinaxare actualizate, cu sfinți contemporani sau chiar naționali, și prezentarea unor minuni pentru întărirea credinței.

Urmărind răspunsurile la cel de-al doilea chestionar, observăm că nu există o colaborare permanentă între preotul parohiei și profesorul de religie. Preotul participă la deschiderea anului școlar și uneori este invitat să rostească o rugăciune și o cuvântare, însă pentru unii respondenți este singurul prilej cu care intră în școală. Rare sunt situațiile în care preotul nu este invitat și nu participă la deschiderea anului școlar sau nu predică. În unele școli din mediul rural, profesorul de religie se schimbă des, și de cele mai multe ori este navetist și nu poate participa la viața liturgică a parohiei. Deși majoritatea elevilor participă la ora de religie, un procent foarte mic dintre ei merg în duminici și sărbători la biserică. Cu excepția preoților care predau religie, și a unor puține situații în care preotul intră la ora de religie împreună cu dascălul, majoritatea slujitorilor rostesc cateheze exclusiv în biserică, fără a putea organiza un cerc catehetic pe lângă parohie. Unii slujitori încep să spovedească copiii cu vârsta de 6-7 ani, alții mai târziu sau în grupuri organizate pe clase, „până la clasa a IV-a, citindu-li-se uneori rugăciunile de dezlegare înainte de a fi împărțășiți.” Într-o parohie mică, preotul organizează un cerc de cateheză cu 6 copii, iar cu elevii școlii organizează împreună cu profesorul de religie, atelier de pictură, cor de copii și pregătesc programe artistice pentru zilele comunei. Din nefericire, în cele mai multe cazuri, nici preotul, nici profesorul de religie nu sunt implicați în activități școlare și extrașcolare. Principalele probleme semnalate în rândul elevilor sunt sărăcia, lipsa de implicare a părinților în stimularea și sprijinul acordat propriilor copii și cea mai gravă o reprezintă abandonul școlar și încredințarea minorilor unor rude sau cunoștințe. Un număr de 18 copii au fost declarați abandonați, 10 din ei aflându-se în aceeași parohie. Cu toate că în unele parohii s-au colectat ajutoare pentru elevi, ele au fost insuficiente pentru numărul mare de elevi proveniți din familii cu grave situații materiale.

Au fost observate și alte capcane în calea educației copiilor: efortul deosebit al „părinților ce muncesc mult pe bani puțini”, neglijându-i pe cei mici ori abandonându-i în fața televizorului sau a calculatorului; indiferentismul și delicvența juvenilă a elevilor „care sunt din ce în ce mai neascultători” și insensibili la problemele colegilor lor; dezinteresul pentru școală și muncă.

Propunerile părinților respondenți au în vedere implicarea mai mare a preotului și a profesorului de religie în educarea și îndrumarea elevilor pentru a-i feri de eșecuri, organizarea unor pelerinaje la obiective bisericești și realizarea unor dialoguri cu preoți teologi și profesori care să răspundă întrebărilor și așteptărilor lor. De asemenea, s-a propus organizarea unor întâlniri între tineri și preoții unor parohii învecinate, precum și organizarea în comun a unor concursuri religioase și acordarea unor distincții pentru cei merituoși.

Din cele prezentate, observăm că actul comunicării este un proces de viață esențial, un proces continuu, o funcție socială și un mod de viață în timp și în spațiu, organizat după un set de reguli.⁹ Realitatea exprimată în răspunsurile oferite la întrebările celor două chestionare demonstrează că între subiecții comunicării există serioase bariere de comunicare. Dezechilibrul între latura acțional-emoțională, diferențele între intențiile manifestate și cele ascunse, precum și disonanța dintre comunicarea verbală și cea non-verbală compromit eficiența comunicării. Sfântul Ioan Scărarul spunea că la „unii cuvântul depășește fapta, iar la alții fapta cuvântul”¹⁰, că este nevoie de o aprofundare serioasă a învățaturii de credință și de o trăire autentică a preceptelor sfinte. Astfel, se înlătură barierele prezentării predicii, precum și cele ale ascultării acesteia.

Partea esențială a relației în procesul comunicării o reprezintă prezența de sine.¹¹ Prezența de sine angajează în relație, stârnește așteptări, întrebări și răspunsuri la anumite frământări interioare. Prin prisma autorității câștigate, prezența de sine poate stimula ascultarea, cum și invers, atunci când partenerul comunicării este cuprins și nu mai prezintă nimic autentic, poate genera o reacție de respingere.¹² Recâștigarea autorității duhovnicești se va face prin raportare la Dumnezeu și la învățăturile sfinte, pentru ca apoi să ne întoarcem în lume și să vestim cuvântul sfânt. „Dacă veți rămâne în cuvântul Meu, sunteți cu adevărat ucenici ai Mei” (In 8, 31), deoarece „Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece” (Mt 24, 35).

⁹ Ion-Ovidiu Pânișoară, *op. cit.*, p.16.

¹⁰ Pr. Filotheos Faros, *Omul fără chip. Înstrăinarea ethosului creștin*, Editura Sophia, București, 2013, p. 45.

¹¹ Constantin Enăchescu, *Tratat de psihologie morală*, Editura Polirom, Iași, 2008, p.201.

¹² Ibidem, p. 204.